

VERA MIKOLČEVIĆ

R A D I Ć
(sorte i namjena uzgoja)

Kod nas se više uzgaja u kućnim vrtovima nego na većim površinama. Proširen je ponajviše u priobalnom području Vipovsko i Goriško u Sloveniji i u Istri i Dalmaciji. Ova kultura je kod nas u proširenju, pogotovo, uzgoj za zimsku potrošnju.

Klasifikacija sorti obzirom na boju lišća i namjenu uzgoja

grupa	s o r t e	Populacije, odlike
Zeleni	Witloof belgijski	rane do vrlo kasne
	Milanski	
	Pan di Zucchero	Gradina (Bejc)
	Tržaški salatnik	Goriški salatnik, Bianco di Lusia
Šareni	Castel Franco	Extra rani Marina
	Šareni di Chioggie	Sred. rani Clodie
		Kasni Flog
Crveni	Treviški	Dosson kasni
	Verona	Verona »Scarla«.
		Verona »Omega«.
		Verona »Bacciolo«.
	Crveni Goriški	
	Rosso di Chioggie (Crveni iz Chioggie)	Verona »à Palla«. vrlo rani Cic. pallarossa precoce rani Cic. rossa à palla sred. kasni Cic. Sotomarina kasni Cicoria como.

Zeleni radić tipa »witloof« je najprošireniji u Francuskoj i Belgiji; uzgaja se i u drugim evropskim zemljama. Francuzi su detaljno proučili uzgoj »witloofa« jer ga siju godišnje na oko 12.000 ha. Razradili su mehanizaciju proizvodnog procesa od sjetve do berbe, tehnologiju čuvanja korijena i proizvodnju »šikona« u zato potrebnim prostorijama. U katalogima francuskih sjemenskih kuća lansira se više od 20 sorti tipa witloof, među njima pet hibridnih. Dije ih obzirom na: dužinu vegetacije (nicanje zrioba korijena), zahtjev prema temperaturi u vegetaciji i potrebe za toplinom i vlagom za vrijeme forsiranja.

Dr Vera MIKOLČEVIĆ, znanstveni savjetnik, Zavod za povrčarstvo FPZ Zagreb

Razlikuju: ekstra rane sorte za forsiranje u VII — IX
 Rane sorte za forsiranje u X — XI
 Normalne sorte za forsiranje u XII — II
 Kasne sorte za forsiranje u III — IV
 Veoma kasne sorte za forsiranje od V bez grijanja

Tip »witloof« je znatno manje proširen u Italiji, koja je najpoznatija po uzgoju radića (izuzevši »witloof«) među evropskim zemljama. Uzgaja ga na oko 7.000 ha. Najprošireniji su u Italiji radići koji formiraju glavice za zimska branja a to su crveni radić »verona« i »crveni di chioggie«.

Spomenute sorte radića uzgajaju se na više načina obzirom na upotrebu jestivog kvalitetnog dijela.

Razlikujemo:

1. Sorte prikladne za zeleni rez tj. košnju mladih listova
2. Sorte za forsiranje
3. Sorte koje formiraju glavice
4. Sorte za kombinirani uzgoj.

Zahvaljujući osobenosti sorti, radić se uzgaja i troši u toku cijele godine te napose kroz zimske mjesece: ljeti (VI—IX) uživa se lišće košnjom zelenog reza, jeseni i zimi beru se glavice (X—III) i nježni izbjeljeli izboji koji se proizvode forsiranjem (XII—III). Od kasne ljetne sjetve beru se u II—III mjesecu mlade cijele biljke (rozetice).

ZELENI RADICI

Milanski razvije malene zelene glavice vrlo ukusne. Sije se tokom cijelog ljeta za rezanje i uzgoj glavice za jesensku ranu i kasniju potrošnju. U blagoj klimi prezimljuje u razvoju rozete.

Pan di Zuccheru (Cukerin) ima zelene produžene stožaste glavice koje izrastu i do 40 cm.

Sije se koncem VII do konca VIII da formira glavice do zime (IX—XII). Ne prezimljuje vani na polju.

Tržaški salatnik je tipična sorta koja se uzgaja za »rez« zato se gusto sije. Brzo raste poslije rezanja mladog lišća. Prvi rez je najbolji, drugi i treći nešto slabiji, a četvrti najslabiji po rodnosti i kvaliteti. Lišće je intenzivno zelene boje više okruglasto i dosta gorkog okusa. Ako se lišće »bijeli« (pokriva) postaje ukusnije i manje gorkog okusa.

Sije se 2—3 x kroz ljeto za višekratno kontinuirano branje. Otporan je protiv mraza i bere se i u rano proljeće u II—IV mjesecu (u blagoj klimi).

Ove 3 sorte se uzgajaju za rez mladog lišća. Od njih je najotporniji »tržaški salatnik« koji prezimljuje vani i daje u proljeće (II—IV) prvi rez iz jesenske sjetve (VIII).

»Milanski« i »pan di zuccherò« se uzgajaju za rez lišća kao i za uzgoj glavica. Više se sade za dobivanje glavica za jesenska branja (IX—XII), ne podnose jače mrazeve u glavicama. U pojedinim blagim mikrolokacijama »milanski radić« se bere u XII mjesecu. U blagoj zimi može prezimiti u rozeti i formirati glavice u proljeće (III—IV).

ŠARENI RADICI

Castel franco — U početnoj fazi rasta ima zelene listove sa malo naglašenom glavnom žilom lista. Kasnije lisna plojka na rubovima se malo nazubljuje. Pojavom hladnoće pojave se veće i manje crvene ili violetne pjege koje ostaju do berbe.

Za vrijeme forsiranja (bijeljeno) nutarnji središnji listovi ne formiraju glavice već ostaju u obliku rozete. Osnovna boja bijeljenog radića je zelena do krem bijela. Lisne pjege koje su pravilno raspoređene postaju svijetlo-ljubičaste do crvenoljubičaste i živocrvene boje. Lisna rozeta kod bijeljenog radića je rahlija i nježnija slična cvijetu orhideje u poredbi s rozetom koje izraste vani na otvorenom polju.

Glavni korijen je malen (iz kojeg izraste rozeta) a jestiva rozeta je vrlo krta i nježna prijatno gorkasta okusa. Šareni »castelfranco« je poznat kao najkvalitetniji radić.

Sije se tek u VI—VII da se proizvedu biljke (korijenje) za forsiranje u XI—III mjesecu.

Šareni iz Chioggie — Nastao je iz Castelfranca. Amateri — vrtlari su individualnim izborom poboljšali lokalne populacije i dobili nove populacije koje se danas najviše traže.

U početnoj fazi razvoja nema razlike u listovima između crvenog i šarenog iz Chioggie. Tek kasnije u porastu ovalnih i valovitih listova pojavljuju se osnovna zelenocrvena boja i veće i manje pjege crvenozelene, crvene i bijele. Kasnije listovi rozete formiraju srce (glavicu) koja je karakteristične boje obzirom na tip (odliku) kojemu pripada. Glavice formira dosta velike 10—14 cm čak i do 18 cm duge. Zbog veće krupnoće glavice postižu se urodi 100—200 q/ha. Glavno lisno rebro nije izraženo. Listovi su veći i imaju nešto manje gorčine u poredbi s drugim tipovima radića. Glavni korijenov vrat je slabo razvijen iznosi 2—7 cm. Razlike među ranim i kasnim odlikama su u početku formiranja glavice. Svaka odlika se razlikuje svojom tipičnom bojom i upotrebljava se uglavnom za bijeljenje zato se sije koncem VII a sadi koncem VIII za uzgoj korijena koji se vadi pred zimu.

CRVENI RADIĆI

Treviški — Biljka ima sabljaste listove i uspravan porast rozete. Listovi su u početku zeleni s crvenkastim žilama. Ima srednje debeo korijen. U jesen kad nastupe hladnoće listovi dobivaju crvenu boju. Kad se obavlja forsiranja (bijeljenje) biljka formira srce koje izraste 20—25 cm. U tom stadiju rasta, izražena je lisna žila koja je glatka više ili manje široka i bijela. Postrane žile su bijele do crvenkaste. Gorkost okusa je dosta izražena i osobita, zbog čega se ova sorta jako cijeni.

Raniji tip »zero blanco« je manje otporan na hladnoću i nije previše crven. Ima manje i veće mrlje crvenkaste boje. Kod forsiranja rozeta je jače razvijena.

Kasniji tip »dosson« ima manju rozetu, otporan je na zimu. Plojka je žučkastosvijetlocrvene boje. Crveni treviški radić je najdelikatnija sorta i obavezno zahtijeva forsiranje (bijeljenje):

Crveni Verona — Smatra se da je nastao iz treviškog crvenog odabiranjem biljki s kompaktnijom glavicom i zaobljenim lišćem. Ne uzgaja se za forsiranje već samo za uzgoj poluglavice i glavice. U početnom rastu, boja listova se potpuno mijenja iz zelene u šareno crvenu i vinsko crvenu boju. Pojavom hladnoća boja postaje tamnija i biljka formira sve izraženije srce i glavicu. Glavna žila lista je jače razvijena, jače izražene bijele boje. Lisni rub je gladak.

Oblik glavice u očišćenom stanju sličan je crvenom radiću iz Chioggie, glavica ali ima nešto manju prosječnu težinu. Korijen je dosta debeo i dug 3—6 cm. Ima više oblika ovog radića od ranih do vrlo kasnih za branja od XII do III mjeseca.

Crveni iz Chioggie — Nastao selekcijom iz Castelfranca. U početnom rastu listovi su zelene boje ili blago šareni s malo razvijenim srcem ili bez njega. U kasnijem rastu listovi postaju živo crvene boje i formiraju srce i glavicu koja je tipično kuglasta oblika prosječne težine do 500 grama. Okus je dosta gorkast i izraženiji s pojačanom bojom lista. Korijen u glavici je slabo razvijen, vratni promjer do 2 cm. Kod čišćenja glavice za prodaju korijen se odreže do vrata.

Rodi 70—120 q/ha. Ranije odlike sijano u VII₂ sadimo VIII₃ za branja u X. Srednje kasne i kasne odlike sadimo u VIII₁₋₃ za branja od XII do II₃.

Crveni goriški — Populacija dosta neujednačena, proširena u okolici Gorice i Vipave. Jače je neujednačen po veličini i obliku rozete i obojenosti listova. Prednost mu je u tome što je otporan na zimu. U jesenskom hladnom periodu listovi crvene ili su pjegasto crveni; u početnom rastu listovi su zeleni. Kroz zimu ostaje vani i dobro prezimljuje u rozeti koja se upotrebljava za branje tokom cijele zime. Može se upotrebiti i za zeleni rez jer brzo raste. Sije se od III—VI za zeleni rez od VI—VII₁ za razvoj rozete za zimska branja. Može se upotrijebiti i za bijeljenje.

Prema potrošnji sjemena u prometu može se zaključiti da kod nas najviše se siju sorte »tržaški salatnik«, »pan di zucchero« i sorta »verona«, ostale sorte siju se tri puta manje.

U priobalnoj Dalmaciji najviše se uzgaja radić za zeleni rez, manje za uzgoj glavice.

U Istri i nekim predjelima Slovenskog primorja uzgoja se radić za sve namjene uzgoja.

- a) sjetva tokom proljeća i ljeta za zeleni rez
- b) kasna ljetna sjetva za rana proljetna branja II—III mladog radića (rozetice). Traži mnogo radne snage za branje.
- c) uzgoj radića »verone« u ranijoj (V—VI) i kasnijoj sjetvi (VII) za zimsku branja u razvijenoj glavi, poluglavice i rozeti.

U posljednjih 4—6 god. pojavljuje se radić »verona« na zagrebačkom tržištu u zimskim mjesecima (XII—IV) kojega uzgajaju prigradski vrtlari. Potreba za radićem u zimskim mjesecima je velika. Znatne su mogućnosti za plasman baš zimskih sorti »verona i »crveni« iz Chioggie koje se beru od XII do III mjeseca. Priobalni krajevi su veoma pogodni za uzgoj tih zimskih sorti koje formiraju poluglavice i glavice.

U Italiji, Austriji i nekim drugim zemljama veoma je proširen uzgoj sorti za potrebe »forsiranja« (ubrzavanja) koje se provodi na različite načine. U Italiji se najviše primjenjuje plastika (tuneli pokriveni folijama, klijališta i sl.) za forsiranje radića. Skoro se u svakoj okućnici uzgajaju sorte za forsiranje koje se kasnije provodi tokom cijele zime od XII do IV mjeseca.

Radić je vrlo zdrava hrana i korisno je da se uzgaja u svakom kućnom vrtu pogotovo da se proširi i uzgoj za tržište.